نیما روی جوان‌های عصر خودش اثر می‌گذاشت

به نظر من سال‌های ۱۳۲۵ تا ۱۳۳۵ در تاریخ ایران تکرار نا‌شدنی است. قبل و بعد از آن چنین نسلی با این درجه از پرخاشگری و پرسشگری به وجود نیامد و نخواهد آمد. یادم می‌آید از شب تا صبح در رستوران‌هامی نشستیم و شعر می‌خواندیم. بیشتر شعرای بزرگی که امروز بین ما نیستند در آن جمع حضور داشتند. از سیاوش کسرایی گرفته تا آتشی و شاملو... شبی را به خاطر می‌آورم که در رستورانی واقع در لاله‌زار نشسته بودیم. جمع شاعران و نویسندگان جوان جمع بود. آن سمت ما میزی بود که صادق هدایت و دکتر شایگان و فردید نشسته بودند و بحث‌های خودشان را می‌کردند. ما هم نشسته بودیم و درباره مهمان صحبت می‌کردیم...

در صفحه ۱۲ بخوانید...

■ سیاه سیاه؛ سفید سفید | داریوش فرهنگ
■ چقدر دیگر وقت دارم دکتر؟ | پرشی از تورونیکا تصمیم می‌گیرد بمیرد؛
■ تخریب بافت تاریخی شیراز
■ و...

نگاهی به نقش رسانه‌های جمعی در جامعه امروزی

رسانه؛ انکشاف حقیقت اجتماعی

عکس: مهدی حسنی/شهروند

در صفحه ۱۱ بخوانید...

نگاه منتقد
نگاهی جامعه‌شناسانه به افکار عمومی
تب استهزا و مسخرگی در جوامع بسته

جامعه مدنی
معرفی موسسه آوای طبیعت زاگرس
توجه به محیط زیست مد شده است

اقتراح
نظراتی درباره چرایی افزایش نزاع‌های خیابانی
انسداد امکان گفت‌وگو

این چهارشنبه
با اکبر عبدی
همه تئاترها را می‌بینم

رسانه و رشد آگاهی‌های عمومی در معضلات اجتماعی

اسماعیل قدیمی
استاد دانشگاه

رسانه‌های همگانی دستاورد جامعه مدرن و پاسخی به نیاز ارتباطی - اطلاعاتی در جوامع پیشرفته و توسعه یافته‌اند. تحولات گسترده اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی‌ای که به شکل‌گیری این جوامع انجامیده‌اند با خود، دهها و صدها نیاز، الزام و پدیده‌های جدید را به ارمغان آورده‌اند که رسانه‌های همگانی نیز در زمره آنها قرار داشته و بنابراین، شناخت و تحلیل تحولات ایجاد شده، شرایط جدید، ویژگی‌های نهادها و سازمان‌های نوین، این رسانه‌ها و نقش‌ها و کارکردهایشان را به یک ضرورت بنیادی در جامعه تبدیل کرده‌اند.

جوامع مدرن لزوما باید جامعه‌ای دارای ساختارهای مردم نهاد و مردمسالارانه باشند تا از عهده تأمین نیازهای جدید برآیند زیرا تنوع و تکثر آراء، باورها، ارزش‌ها و شیوه‌های اندیشه و عمل امکان تحمیل یک گرایش خاص را ناممکن کرده است.

در یک جامعه مدرن (که ایران نیز خواهاناخواه در زمره آنها به شمار می‌آید)، بدون مشارکت رضایت‌آمیز مردم، احزاب آزاد و پیشرفته، نهادهای مدنی، صنوف و سازمان‌های مردم‌نهاد و غیردولتی هیچ امری به سامان نمی‌رسد و پیشرفتی حاصل نمی‌شود.

وجود فضای عمومی ناشی از آزادی و استقلال و تکثر رسانه‌های همگانی به منظور نظارت بر عملکرد نهادها و سازمان‌های دولتی و خصوصی مسئول، نه به‌عنوان رقیب دولت، بلکه عناصری همسو و یاور آن، این پیشرفت را تضمین می‌کند.

دلیل اساسی این الزام به مردمسالاری، رشد سرسام‌آور جمعیت، گسترش شهرنشینی، پیشرفت‌های فناورانه، پیچیده‌شدن ساختار مشاغل، رشد رقابت و ظهور حرفه‌ای‌گری است که به ظهور الگوهای جدید و تغییر سبک زندگی می‌انجامد و این امر به نوبه خود، رشد انتظارات و گرایش به کسب جایگاه اقتصادی - اجتماعی بهتر و تمایل برای درگیر شدن با دیگران برای تصاحب مقام و موقعیت بهتر و رشد تضادهای اجتماعی(و به‌ویژه پیچیده شدن فرآیندهای جرم و قانون‌شکنی) را سبب می‌شود.

پیچیدگی سازمان‌های اجتماعی و تغییر سبک زندگی و همچنین تحول در ذهنیت‌ها، ارزش‌ها و هنجارها، دشواری‌های نظارت و کنترل را به دنبال دارد و در نتیجه، آموزش‌های عمومی و تخصصی اعم از آموزش‌های رسمی در سطوح مختلف و نیز آموزش‌های عمومی رسانه‌ای، به یاری نهادهای نظارتی می‌آیند تا از عهده این وظیفه برآیند.

جامعه و اخلاق اجتماعی جدید

یکی از مهم‌ترین ابعاد وجودی جوامع مدرن ظهور نظام اخلاقی جدید است که اقتضائات و الزامات خاص خود را دارد. این امر لزوما به معنای انکار اخلاقیات سنتی جوامع درحال گذار و تغییر نیست، بلکه به معنای تغییر سازوکارهای شکل‌گیری نظام اخلاقی، تولید و بازتولید ارزش‌ها و هنجارها و دشوار شدن پذیرش مبانی اخلاقی بدون رعایت ظرافت‌های هنری و تبیین منطقی و جلب رضایت عمومی است. در نظام سیاسی مدرن حفظ و پاسداری از نظام اخلاقی، لزوما از طریق سازوکارهای تشویق صورت می‌گیرد. همچنین در مناسبات جدید اجتماعی، سواد عمومی افزایش یافته و انتظارات و توقعات فردی رشد می‌کند و حقوق خصوصی توسعه می‌یابد و از این رو حفظ حریم‌های خصوصی بیشتر مدنظر قرار می‌گیرد. مهم‌ترین ویژگی اخلاق اجتماعی در نظام مدرن، استقلال افراد در حوزه رفتار فردی و الزام هرچه بیشتر آنها به رعایت حقوق عمومی است.

آسیب‌های اجتماعی

تعریف آسیب اجتماعی در جامعه مدرن نیز از طریق به رسمیت شناختن استقلال افراد در حوزه رفتار فردی صورت می‌گیرد. بنابراین، آسیب‌های اجتماعی را باید ناهنجاری‌های رفتاری‌ای تعریف کرد که هدف آن تحمیل رفتاری خاص به جامعه در حوزه فردی و از طریق اعمال فشارهای مستمر به افراد و نابودی جسمی و روحی آنها توسط گروه‌های فشار به منظور ارعاب دیگران است. این ناهنجاری‌ها موجب تخریب روحیه جمعی، تضعیف وحدت عمومی و مخدوش شدن وجدان جمعی جامعه می‌شوند و از سطح رضایتمندی افراد، گروه‌ها و سازمان‌های جامعه می‌کاهند و در نتیجه ضعف و سستی و عقب‌ماندگی و افزایش ناهنجاری و جرم و جنایت را به جامعه تزریق می‌کنند. آسیب‌های اجتماعی می‌توانند در نتیجه سقوط اخلاقی جامعه، سوءمدیریت و نبود نظارت سیستماتیک، رانت و اقتدار گروه‌های فشار غیرقانونی و حتی نفوذهای استعماری به وجود آیند.

آسیب‌های اجتماعی ناشی از اقتدار گروه‌های فشار، مجرمان و گروه‌های غیرقانونی و معاند موجب رواج شایعه، تعمیق شکاف‌های عقیدتی، سیاسی و رشد تضادها و به احتمال، آشوب و ناامنی و ماندانیهامی شوند.

نقش رسانه‌های همگانی در برابر آسیب‌های اجتماعی

نقش کلیدی رسانه‌ها در مقابله با آسیب‌های اجتماعی، تشریح علل و عوامل آسیب‌ها، جست‌وجوی راه‌حل‌ها، استفاده از قابلیت‌های رسانه‌ای به منظور کاهش آسیب‌ها، افشای نقش احتمالی جریان‌ها و گروه‌های فشار و وجود منافع غیرقانونی و رشد آگاهی و هوشیاری عمومی هم در میان مسئولان و هم در میان مردم و احزاب و سازمان‌های خصوصی و دولتی است. در عین حال نقش کلیدی دیگر رسانه‌ها پرهیز از احساسی کردن فضای عمومی، مقابله با شایعات و در نتیجه ایجاد، حفظ و افزایش اعتماد عمومی مردم و حکومت نسبت به یکدیگر و کنترل پیامدهای این آسیب‌هاست.

رسانه‌ها باید بر این اصل پافشاری کنند که ساختارهای قدرت در همه ابعاد تولیدی، مدیریتی و نظارتی برخاسته از نظام انتخاباتی و سازوکارهای اقتدار حزبی مبتنی‌بر نمایندگی اکثریت مردم با رعایت کامل حقوق اقلیت و پرهیز از هر نوع تبعیض و تحمیل باشند. بنابراین هر نوع تثبیت و تغییر رفتار و ارزش‌ها و هنجارها باید از مجاری قانونی و گفتمان عدالت‌خواهانه و پرهیز از تحمیل و زور صورت گیرد.

از آنجا که نیاز مبرم جامعه جدید، دوری از رفتارهای متعصبانه، خشونت‌گرایی و پرهیز از رفتارهای احساسی و عاطفی است و هرنوع خودسری، ستم و تبعیض در این نظام مردود است، رسانه‌ها باید اهتمام ویژه خود را بر رفتارهای عقلانی و رفع تبعیض از همه گروه‌ها و اقلیت‌ها بگذارند و افراد، گروه‌ها، جمعیت‌ها و نهادهای دولتی و خصوصی را به رعایت این امر تشویق کنند. رسانه‌ها در این راستا باید الگوهای مدرن رفتاری را معرفی و رفتارهای سنتی بازدارنده و مبتنی‌بر ستم و تبعیض را تضعیف کنند.

نقش دیگر رسانه‌ها تبلیغ و ترویج روح قانون‌گرایی در جامعه و تشویق مسئولان به ایجاد و توسعه نظام حقوقی پیشرفته، یکپارچه و یک سیستم نظارتی نیرومند و یکدست و دارای مقبولیت عمومی و سازوکارهای توافق اجتماعی برسر مبانی فکری و رفتاری جامعه است.

همچنین، رسانه‌ها باید بر ایجاد یک نظام اخلاقی مشروع و مورد توافق عمومی تأکید کنند که حریم خصوصی و عمومی را از یکدیگر تفکیک کرده و با سازوکارهای مردمسالارانه و گفت‌وگوهای عقلانی با محوریت وسایل ارتباط جمعی و به منظور شکل‌گیری حوزه عمومی عقلانی و اخلاقی برای تدوین سیاست‌های عمومی آماده شود.

ادامه در صفحه ۱۰

• جوامع مدرن لزوما باید جامعه‌ای دارای ساختارهای مردم نهاد و مردمسالارانه باشند تا از عهده تأمین نیازهای جدید برآیند زیرا تنوع و تکثر آراء، باورها، ارزش‌ها و شیوه‌های اندیشه و عمل امکان تحمیل یک گرایش خاص را ناممکن کرده است.

• یکی از مهم‌ترین ابعاد وجودی جوامع مدرن، ظهور نظام اخلاقی جدید است که اقتضائات و الزامات خاص خود را دارد. این امر لزوما به معنای انکار اخلاقیات سنتی جوامع درحال گذار و تغییر نیست، بلکه به معنای تغییر سازوکارهای شکل‌گیری نظام اخلاقی، تولید و بازتولید ارزش‌ها و هنجارها و دشوار شدن پذیرش مبانی اخلاقی بدون رعایت ظرافت‌های هنری و تبیین منطقی و جلب رضایت عمومی است.

• تعریف آسیب اجتماعی در جامعه مدرن نیز از طریق به رسمیت شناختن استقلال افراد در حوزه رفتار فردی صورت می‌گیرد. بنابراین، آسیب‌های اجتماعی را باید ناهنجاری‌های رفتاری‌ای تعریف کرد که هدف آن تحمیل رفتاری خاص به جامعه در حوزه فردی و از طریق اعمال فشارهای مستمر به افراد و نابودی جسمی و روحی آنها توسط گروه‌های فشار به منظور ارعاب دیگران است.

یادداشت

رسانه؛ تیغ تیز دولبه

مهدی رحمانیان
مدیر مسئول روزنامه شرق

دنیای جدید بدون رسانه غیرقابل تصور است و رسانه‌ها در عصر حاضر آن‌قدر نقش برجسته و پررنگی در جامعه و زندگی مردم دارند که حتی اگر کسی هم بخواهد نمی‌تواند رسانه را حذف کند. این نقش و تاثیرگذاری در همه حوزه‌ها از سیاسی و اقتصادی گرفته تا فرهنگی و اجتماعی بسیار پررنگ است. در واقع عصری که ما در آن زندگی می‌کنیم به همین خاطر عصر اطلاعات و ارتباطات نام گرفته است چون ارتباطات یکی از ارکان اساسی و انکارناپذیر آن محسوب می‌شود. رسانه‌ها از هر نوع که باشند چه مطبوعات، روزنامه‌ها و رادیو و تلویزیون و چه خبرگزاری‌ها و سایت‌های خبری در حقیقت ابزاری است که بسته به نوع استفاده آن هم می‌توان آثار مثبت از آن به دست آورد و هم آثار منفی؛ همین که واژه ابزار را برای رسانه به کار می‌بریم به این معنی است که هدف و نوع استفاده بستگی به انسان دارد. با این حال در دنیای امروز شکی در تاثیرگذاری آن وجود ندارد. دنیای سرمایه‌داری از این ابزار برای رسیدن به مقاصد خود استفاده می‌کند و به همین شکل نظام‌های سیاسی دیگر هم از رسانه برای رسیدن به اهداف خود بهره می‌برند. در حقیقت رسانه امروز در جهان حرف اول را می‌زند. رسانه در دنیای امروز قدرت پیش برندگی و بازدارندگی را توأمان دارا است.

> فرض کنیم تیغ تیزی که هم می‌تواند در دست جراحی زبده و ماهر باشد تا غده سرطانی را خارج سازد و هم می‌تواند در دست قاتلی جانی باشد که به دیگران آسیب برساند و زندگی‌هایی را تباه کند. رسانه هم مثل این تیغ تیزدولبه است که هم می‌تواند در جهت مثبت یعنی اصلاح امور و ترویج درستی‌ها و خوبی‌ها به کار برود و هم می‌تواند در جهت منفی و پررنگ کردن زشتی‌ها و ناهنجاری‌ها نقش داشته باشد

در موضوعات اجتماعی هم می‌توان به یقین گفت درحالی که رسانه‌ها هنجارسازی یا هنجارشکنی نمی‌کنند، اما به واسطه نوع استفاده مثل تیغ تیز دولبه در پرداختن به موضوعات عمل می‌کنند در دست مثل این که فرض کنیم تیغ تیزی که هم می‌تواند در دست جراحی زبده و ماهر باشد تا غده سرطانی را خارج سازد و هم می‌تواند در دست قاتلی جانی باشد که به دیگران آسیب برساند و زندگی‌هایی را تباه کند. رسانه هم مثل این تیغ تیز دولبه است که هم می‌تواند در جهت مثبت یعنی اصلاح امور و ترویج درستی‌ها و خوبی‌ها به کار برود و هم می‌تواند در جهت منفی و پررنگ کردن زشتی‌ها و ناهنجاری‌ها نقش داشته باشد. مصداق این نقش در جامعه ایران را در حادثه اخیر اسیدپاشی به وضوح دیدیم؛ درحالی که برخی، رسانه‌ها و پرداختن همه‌جانبه به این پدیده شوم را مقصر جلوه دادند، اما همین نقش و کارکرد رسانه‌ها در به تصویر کشیدن زشتی و سیاهی این جرم اجتماعی به خوبی هویدا و موثر بود تا جایی که توانست ابعاد مختلف این پدیده را موشکافانه پوشش دهد و واکاوی کند. همین رسانه‌ای شدن گسترده بود که باعث شد همه مسئولان در قبال آن موضع‌گیری و رئیس‌جمهوری ۳ وزیر خود را مامور کند و به صورت ویژه این موضوع را پیگیری کنند و همه دستگاه‌ها هم به سهم خود وارد شوند تا مسببان این کار را شناسایی کنند. همین نقش تاثیرگذاری در هر موضوع و پدیده اجتماعی دیگر هم می‌تواند باشد و دیده شود.

به طور کلی رسانه‌ها در موضوعات اجتماعی می‌توانند نقش پیشگیرانه یا پیش‌برنده داشته باشند به بیان دیگر رسانه از یک‌سو می‌تواند زیبایی‌ها و ارزش‌های اجتماعی را نمایان کند و مخاطبانش که همان مردم جامعه هستند را به سمت ترویج و روی آوردن به آن پیش ببرد و از سوی دیگر می‌تواند در تقبیح و نمود زشتی‌های ناهنجارها یا ضدهنجارهای اجتماعی به شکلی عمل کند که تأثیر تقلیلی در جامعه داشته باشد.